

Tridentský koncil a kanonické právo

Jiří Kašný

Tridentský koncil byl zakončen na dvoudenním dvacátém pátém zasedání v severoitalském Tridentu¹ krátce před Vánocemi 3. a 4. prosince 1563. Schválené, podepsané a vyhlášené koncilní dekrety² byly zaslány do Říma papeži, který nebyl na koncilu přítomen osobně, ale prostřednictvím svých legátů.³ Pro následné uvádění koncilních dekretů do praxe byly důležité, z kanonického hlediska, dva momenty, a sice potvrzení koncilních dekretů papežskou bulou a zřízení nové římské Kongregace koncilu. Tato studie chce popsat roli těchto dvou momentů a naznačit jejich dopad v kanonickém právu po Tridentském koncilu.

1. POTVRZENÍ DEKRETŮ TRIDENTSKÉHO KONCILU BULOU *BENEDICTUS DEUS*

Papež Pius IV.⁴ obdržel vyhlášené koncilní dekrety a potvrdil je bulou *Benedictus Deus*.⁵ Bula nese oficiální datum 26. ledna 1564, kdy se v Římě konalo uzavřené kardinálské konsistorium, avšak zveřejněna byla až 3. června 1564.⁶ Následují relevantní pasáže latinského textu této buly⁷ a jejich pracovní překlad:

... Cum autem ipsa sancta Synodus, pro sua erga Sedem Apostolicam reverentia, antiquorum etiam conciliorum vestigiis inhaerens, decretorum suorum omnium, quae Nostro et praedecessorum Nostrorum tempore facta sunt, ... Nos,

... postulatione ipsius Synodi cognita, habita super hac re cum venerabilibus Fratribus Nostris sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus deli-

... Z úcty k Apoštolskému stolci a podle vzoru starých koncilů sám posvátný Synod od Nás žádal dekretem, který byl vydán na jeho veřejném zasedání, potvrzení všech svých dekretů, které byly vyhlášeny za časů Našich a Našich předchůdců. ... A proto My,

... když jsme se seznámili s žádostí Synodu a dostatečně se poradili s Našimi ctihodnými bratry kardinály svaté církve římské a především vzý-

¹ Původně antický římský název tohoto města – Tridentum – připomíná Neptunův trojzubec na kašně na Piazza del Duomo před románskou katedrálou, ve které se konala koncilní zasedání.

² Dodnes to oznamuje nápis umístěný pod koncilním křížem, slavným „Il Crocefisso del Concilio“ od Sisto Frei z roku 1515, v Tridentské katedrále: „Ecce crucem Domini ad cuius sanctissimos pedes in hoc sacrosancto concilio tridentino fidei nostrae decreta iurata et publicata sunt.“

³ Koncilní dekrety podepsali 4 papežští legáti-kardinálové, další 2 kardinálové, 3 patriarchové, 25 arcibiskupů, 169 biskupů, 7 opatů, 7 generálních řádových představených a 19 prokurátorů. Srov. Hubert JEDIN, *Geschichte des Konzils von Trident*, sv. 4, Freiburg: Herder, 1975, s. 164–189.

⁴ Pius IV. vykonával úřad papeže v letech 1559–1565.

⁵ PIUS IV., *Bulla confirmationis Conc. Tridentini Benedictus Deus* (26. ledna 1564), in *Bullarium Romanum*, sv. 7, Torino, 1862, s. 244–247.

⁶ Zpožděné uveřejnění této buly bylo zapříčiněno průtahy a odporem, který se proti ní v Římě zvedl. Srov. Adriano PROSPERI, *Il Concilio di Trento: una introduzione storica*, Torino: Einaudi, 2001, s. 89–90.

⁷ Latinský text je vzat z PIUS IV., *Bulla confirmationis Conc. Tridentini Benedictus Deus* (26. ledna 1564) in Denzinger-Schönmetzer, 1848–1850.

beratione matura, Sanctique Spiritus in primis auxilio invocato, cum ea decreta omnia catholica et populo christiano utilia ac salutaria esse cognovissemus,

ad Dei omnipotentis laudem, de eorumdem Fratrum Nostrorum consilio et assensu, in consistorio Nostro secreto illa omnia et singula auctoritate Apostolica hodie confirmavimus et ab omnibus Christifidelibus suscipienda ac servanda esse decrevimus...

Ad vitandum praeterea perversionem et confusionem, quae oriri posset, si unicuique liceret, prout ei liberet, in decreta Concilii commentarios et interpretationes suas edere, Apostolica auctoritate inhibemus omnibus ..., ne quis sine auctoritate Nostra audeat ullos commentarios, glossas, adnotationes, scholia ullumve omnino interpretationis genus super ipsius Concilii decretis quocumque modo edere aut quidquam quocumque nomine, etiam sub praetextu maioris decretorum corroboracionis aut executionis aliove quaesito colore statuere.

Si cui vero in eis aliquid obscurius dictum et statutum fuisse eamque ob causam interpretatione aut decisione aliqua egere visum fuerit: ascendat ad locum, quem Dominus elegit, ad Sedem videlicet Apostolicam, omnium fidelium magistrum, cuius auctoritatem etiam ipsa sancta Synodus tam reverenter agnovit. Nos enim difficultates et controversias, si quae ex eis decretis ortae fuerint, Nobis declarandas et decidendas, quemadmodum ipsa quoque sancta Synodus decrevit, reservamus ...

vali svatého Ducha, uznali jsme, že všechny tyto dekrety jsou katolické a pro křesťanský lid vhodné a spásnosné,

k chvále Boha všemohoucího, po poradě a se souhlasem Našich bratří na Našem uzavřeném konsistoriu, jsme všechny jednotlivé dekrety Apoštolskou autoritou potvrdili a stanovili, že musí být přijaty a zachovávány všemi křesťany...

Aby se vyhnulo překrucování a zmatení, ke kterému by mohlo dojít, kdyby bylo každému dovoleno podle jeho libosti předkládat svoje komentáře a interpretace koncilních dekretů, zakazujeme všem Apoštolskou autoritou ..., že nikdo nesmí bez dovolení Naší autority jakýmkoli způsobem předkládat komentáře, glosy, poznámky, vysvětlení a žádný typ interpretace dekretů tohoto koncilu nebo stanovit cokoliv jakýmkoli jménem, ani kvůli lepšímu posílení nebo uskutečnění dekretů, ani z jiného důvodu.

Pokud by se někomu zdálo, že je v těchto dekretech řečeno či stanoveno něco nejasného, co potřebuje vysvětlení či rozhodnutí, ať se obrátí na místo, které vyvolil Pán, to je na Apoštolský stolec, který je učitelem všech věřících a jehož autoritu uctivě uznal sám posvátný Synod. My si tímto vyhrazujeme podávat vysvětlení a rozhodnutí ohledně obtíží a sporů, které by vznikly na základě dekretů, jak to ustanovil sám posvátný Synod...

S odkazem na církevní tradici Pius IV. přijal a prozkoumal dekrety vyhlášené na Tridentském koncilu, shledal, že jsou tyto dekrety katolické a vhodné pro obnovu života věřících, bulou je potvrdil a nařídil jejich přijetí a uskutečňování v praktickém životě všech křesťanů. Zároveň v bule vyjádřil obavy z toho, že by dekrety mohly být nepochopeny a špatně vysvětlovány. Svou starost v tomto směru vyjádřil až úzkostlivě, když naléhavě rozhodl, že kromě papeže a toho, kdo by byl papežem pověřen, nikdo nesměl vysvětlovat smysl dekretů, ať už s dobrým či špatným úmyslem. V bule papež zakázal jakýmkoli způsobem předkládat a uveřejňovat „komentáře, glosy, poznámky, vysvětlení, a další typy interpretace“ dekretů tohoto koncilu.

Vydáním Buly *Benedictus Deus* papež Pius IV. učinil zcela nový krok vzhledem ke způsobu vyhlášení nového kanonického práva.⁸ V předcházejícím období klasického kanonického práva papežové obvykle vyhlášovali nové kanonické právo tak, že je zaslali na významné univerzity, kde kanonisté tyto dekrety studovali a komentovali, a tak přispívali k uvádění dekretů do praxe. Mezi vyzkoušené a vše-

⁸ Srov. PROSPERI, *Il Concilio di Trento*, s. 88–94.

obecně přijaté metody středověkého klasického období kanonického práva patřilo totiž právě předkládání komentářů, glos, poznámek a vysvětlení ke kanonickým normám a dekretům, a tyto komentáře a glosy byly brány v potaz nejenom na univerzitách, ale také v církevní správě. V praxi byla respektována zásada: „Quod non agnoscit glossa, non agnoscit curia.“⁹ Středověká kanonická metoda byla velmi živá právě tím, že spojovala minulost a přítomnost a byla otevřena změnám do budoucnosti. Podle této metody byly nejen vyhledávány a v opisovaných glosovaných sbírkách zachovávány starobylé i novější kánony a zákony, ale tyto normy byly zároveň vzájemně srovnávány, zvažovány, dále glosovány a dávány do souvislosti se současným právem a praxí. Takový způsob umožňoval srovnávat mezi sebou různé normy a správní rozhodnutí, které se vztahovaly ke stejným věcem, a také je analyzovat a hodnotit z hlediska systematické a praktické teologie a v kontextu tehdejšího života. Ti, kdo měli autoritu v církvi, papežové, biskupové a řádoví představení, tuto metodu využívali tak, že brali v úvahu nejen texty kánonů, ale také glosy a komentáře, které k těmto kánonům napsali kanonisté. Komunikace mezi papeži a univerzitami umožňovala existenci a rozvoj této metody jak v akademickém prostředí, tak i v praxi.¹⁰

Bula *Benedictus Deus* znamenala přelom v této praxi. Papež Pius IV. nepotvrdil dekrety Tridentského koncilu tak, že by je oficiálně zaslal na univerzity. Naopak v jedné z pasáží buly jakoby se obracel přímo na kanonisty na univerzitách, když jmenovitě zakázal jakýmkoli způsobem předkládat „komentáře, glosy, poznámky, vysvětlení a další typy interpretace“ dekretů tohoto koncilu a vyhradil si komentování a vysvětlování všech eventuálně nejasných a sporných pasáží a situací, které by souvisely s uskutečňováním Tridentských dekretů.¹¹ Vyhlášení buly *Benedictus Deus* v roce 1564 s výslovným zákazem komentování, glosování, poznámkování a vysvětlování tridentských dekretů fakticky znamenal konec metody klasického kanonického práva.¹²

⁹ Srov. Richard H. HELMHOLZ, *The Spirit of Classical Canon Law*, Athens, Georgia: University of Georgia Press, 1996, s. 15.

¹⁰ Srov. Jiří KAŠNÝ, „Metoda v kanonickém právu,“ *Revue církevního práva*, č. 37 (2007): 13–14.

¹¹ Jean Gaudemet ve svém obsáhlém díle zcela suše konstatuje, že Pius IV. zakázal jakékoli komentování dekretů Tridentského koncilu. Srov. Jean GAUDEMET, *Storia del diritto canonico: Ecclesia et civitas*, Milano: Edizioni San Paolo, 1998, s. 706: „Nel 1564 Pio IV. ... aveva proibito qualsiasi commentario dei decreti del concilio di Trento.“

¹² Podobným způsobem rozhodl v roce 530 císař Justinian ohledně svých kodifikací, tehdy označovaných *Tria volumina*, a až ve středověku nazvaných *Corpus iuris civilis* (srov. pozn. 24). Právníkům dovolil pouze pořizování překladů a výtahů, zatímco všem zakázal kriticky studovat texty svých kodifikací a porovnávat je se zněním originálů, komentovat a vykládat zákony, a to vše s vysvětlením, že pouze tomu, kdo zákony vytváří, je dovoleno je také vykládat. Srov. Publikační konstituce *Dedóken – Tanta* (16. prosince 530) a *Codex Iustinianus*, Liber primus, 14,12: „... et leges interpretari solum dignum imperio esse oportet.“ Srov. Jaromír KINCL – Valentin URFUS – Michal SKŘEJPEK, *Římské právo*, Praha: Beck, 1995, s. 52.

2. ZŘÍZENÍ KONGREGACE KONCILU

Za účelem autentické interpretace dekretů Tridentského koncilu a jejich jednotného uvádění do praxe byl zřízen nový úřad Římské kurie. Už 30. prosince 1563 papež Pius IV. ustanovil komisi kardinálů, ze které byla po několika měsících, 2. srpna 1564, tj. den před zveřejněním buly *Benedictus Deus*, vytvořena nová, samostatná Kongregace Římské kurie s názvem *Sacra Congregatio super executione et observantia sacri Concilii Tridentini et aliarum reformationum*.¹³ Tato Kongregace byla tvořena nejprve osmi kardinály, od roku 1565 byl jejich počet rozšířen na dvanáct. Kongregace měla výlučně výkonnou moc a kardinálové – členové této kongregace – měli společně, jako grémium, i jednotlivě, každý zvlášť, dohlížet na dodržování a naplňování koncilních dekretů.¹⁴

Brzy byly kompetence této kongregace rozšířeny tak, že jí papež Pius V.¹⁵ svěřil moc autenticky interpretovat méně závažné pochybnosti ohledně koncilních dekretů. Řešení závažných a delikátních pochybností bylo i nadále vyhrazeno papeži. V souvislosti s upřesněním kompetencí byla tato Kongregace v květnu 1567 přejmenována na *Sacra Congregatio cardinalium Concilii Tridentini interpretum*. Z praktických důvodů Pius V. jmenoval z kardinálů této Kongregace čtyřčlennou komisi, která pak rozhodovala o záležitostech menšího významu v mezidobích, kdy nezasedala celá Kongregace. Papež Řehoř XIII.¹⁶ tuto komisi potvrdil 8. května 1576.¹⁷

V roce 1588 v rámci reorganizace Římské kurie¹⁸ papež Sixtus V.¹⁹ přejmenoval tuto kongregaci na *Congregatio pro executione et interpretatione Concilii Tridentini* a zároveň upřesnil kompetence této kongregace tak, že interpretaci dogmatických otázek ohledně tridentských dekretů vyhradil výlučně papeži. Interpretaci disciplinárních otázek ohledně tridentských dekretů a také jejich uvádění do praxe a dodržování v praxi svěřil do kompetence této kongregace, ovšem s klausulí, která zavazovala kongregaci k tomu, aby i tato svá jednotlivá rozhodnutí konzultovala

¹³ Pius IV., *Constitutio apostolica Alias Nos nonnullas* (2. srpna 1564), in *Bullarium Romanum*, sv. 7, Torino, 1862, s. 300–301.

¹⁴ Srov. Niccolò Del Re, *La curia romana: Lineamenti storico-giuridici*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1998, s. 162.

¹⁵ Pius V. vykonával úřad papeže v letech 1566–1572.

¹⁶ Řehoř XIII. vykonával úřad papeže v letech 1572–1585.

¹⁷ Srov. Lajos PASZTOR, *La Curia Romana: Problemi e ricerche per la sua storia nell'età moderna e contemporanea*, Roma: Pontificia Università Gregoriana, 1971, s. 88–92.

¹⁸ SIXTUS V., *Constitutio Immensa aeterni Dei* (22. ledna 1588), in *Bullarium Romanum*, sv. 8, Torino, 1863, s. 985–999. Sixtus V. výrazně změnil způsob byrokratické práce Římské kurie. Do té doby se totiž kardinálové – členové jednotlivých kongregací – scházeli společně v konsistoriu k rozhodování většiny záležitostí. Touto konstitucí papež přesně rozdělil kompetence jednotlivým kongregacím a dalším úřadům Římské kurie a většina záležitostí se pak projednávala ne už ve společném konsistoriu, ale podle rozdělených kompetencí v příslušných kongregacích a úřadech.

¹⁹ Sixtus V. vykonával úřad papeže v letech 1585–1590.

s papežem.²⁰ V roce 1591 papež Řehoř XIV.²¹ zrušil výše zmíněnou klausuli a rozšířil kompetence této kongregace tak, aby mohla interpretovat všechny disciplinární otázky související s tridentskými dekrety, aby mohla rozhodovat všechny spory vztahující se k těmto disciplinárním věcem a aby mohla vyhlášovat vlastní dekrety *nomine Pontificis*.²² Takto stanovené kompetence byly základem zřejmě nejslavnějšího období této kongregace.²³

Ve zřízení a zaměření nového úřadu Římské kurie – specifické kongregace pro uskutečňování a vysvětlování dekretů Tridentského koncilu – je možné pozorovat úzkostlivou snahu o jednotné uskutečňování reforem církve tak, jak byly stanoveny v koncilních dekretech. Z postupného profilování kompetencí Kongregace koncilu během druhé poloviny šestnáctého století je zřejmé, že papežové cítili osobní odpovědnost za uskutečňování reforem. Nakolik to bylo realizovatelné, nejdůležitější záležitosti ohledně uskutečňování reforem podléhaly jejich rozhodnutí nebo alespoň schválení. Pravděpodobně jen množství všech potřebných reforem je nutilo k tomu, aby některá jednotlivá a opakující se rozhodnutí svěřili úřadu se správnými kompetencemi. Výsledkem takových legislativních a byrokratických opatření byla na jednu stranu jednota a stabilita v uskutečňování reforem. Takto zorganizovaná opatření však na druhou stranu postrádala pružnost a přizpůsobivost vůči jedinečnosti různých situací, ve kterých se tehdejší křesťané nacházeli a které byly ne vždy dobře pochopitelné pro vzdálenou autoritu. Ukázalo se, že tento nedostatek pružnosti se ještě zvyšoval s postupujícím časem.

3. POTRIDENTSKÁ REVIZE DŘÍVĚJŠÍHO KANONICKÉHO PRÁVA

Co se týká do té doby platného kanonického práva, Tridentský koncil toto právo nezrušil, ale rozšířil tím, že k němu přidal další dekrety. Krátce po skončení Tridentského koncilu hned v roce 1566 papež Pius V. ustanovil komisi *Correctores Romani*, jejímž úkolem bylo připravit oficiální edici předtridentského kanonického práva. Tito odborníci shromáždili v letech 1568 až 1582 tehdy dostupné manuskripty z Říma i z jiných evropských míst a pokusili se rekonstruovat původní text kanonických sbírek, které byly obsažené v *Corpus iuris canonici*. Výsledek jejich prá-

²⁰ SIXTUS V., *Constitutio Immensa aeterni Dei* (22. ledna 1588), in *Bullarium Romanum*, sv. 8, Torino, 1863, s. 985–999: „§ 1. Eorum quidem decretorum, quae ad fidei dogmata pertinent, interpretationem nobis ipsis reservamus, cardinalibus vero praefectis interpretationi et executioni concilii Tridentini, si quando in his, quae de morum reformatione, disciplina ac moderatione et ecclesiasticis iudiciis aliisque huiusmodi statuta sunt, dubietas aut difficultas emergerint, interpretandi facultatem, nobis tamen consultis, impartimur.“

²¹ Řehoř XIV. vykonával úřad papeže v letech 1590–1591.

²² Řehoř XIV., breve *Ut securitati* (22. února 1591), in *Bullarium Romanum*, sv. 9, Torino, 1865, s. 391–392.

²³ Kongregace Koncilu prošla během dalších staletí dosti složitým vývojem. V rámci reformy Římské kurie za papeže Pia X. (*Constitutio apostolica de Romana Curia Sapienti consilio*, 29. června 1908) byla tato Kongregace přejmenována na *Congregatio Concilii* a vzhledem k časové vzdálenosti od Tridentského koncilu byly její kompetence značně zkráceny a nověji zaměřeny na disciplinu světských kleriků. Během reformy Římské kurie za papeže Pavla VI. (*Constitutio apostolica Regimini Ecclesiae Universae*, 15. srpna 1967) byla tato Kongregace přejmenována k 1. lednu 1968 na *Congregatio pro Clericis* – dnešní Kongregaci pro klérus, a takto byla potvrzena i při nejnovější reformě Římské kurie v roce 1988 (JAN PAVEL II., *Constitutio apostolica Pastor bonus*, 28. června 1988).

ce – římská edice *Corpus iuris canonici*²⁴ včetně dekretů Tridentského koncilu – byl v roce 1582 papežem Řehořem XIII. schválen a potvrzen. Tato sbírka kanonického práva se tak stala platným právem, *ius vicens*, pro více než další tři století.²⁵

V úvodu k římské edici *Corpus iuris canonici* Řehoř XIII. uznal Graciánovy velké zásluhy na sesbírání, rozřídění a komentování jednotlivých dřívějších dekretů, ocenil také práci římských korektorů na odstranění omylů a chyb v opisování a důrazně nařídil, že takto opravený a vydaný *Corpus iuris canonici* musí být nyní s velkou pečlivostí uchován a nic k němu nesmí být přidáváno, nic nesmí být měněno nebo vynecháno.²⁶ Zmíněné nařízení papeže Řehoře XIII. jde ve šlépějích rozhodnutí papeže Pia IV. v bule *Benedictus Deus*, kterou vyhlásil dekry Tridentského koncilu. Koncilní dekry i texty obsažené v *Corpus iuris canonici* mohly být nyní rozebírány a vysvětlovány výlučně úřady Římské kurie. Tázání, zkoumání, komentování a glosování kanonických textů na univerzitách se stalo minulostí. Graciánova univerzitní metoda, metoda klasického kanonického práva, která byla charakteristická hledáním a zvažováním souvislostí mezi jednotlivými normami, životními situacemi a hodnotami, které by byly v sázce, metoda, která umožňovala životodárné propojení mezi kanonickou legislativou, jurisprudencí a systematickou a praktickou teologií, se stala záležitostí minulosti.

4. POTRIDENTSKÉ STUDIUM KANONICKÉHO PRÁVA A KANONICKÁ PRAXE

Změněný přístup ke kanonickému právu se odrazil také ve změněném způsobu studia a výuky kanonického práva na univerzitách a v nově vznikajících seminářích. Charakteristickými metodami pro potridentské studium se stalo zpracovávání jednotlivých kanonických institutů v monografiích nebo sumách, studium obecných kanonických principů, studium dějin kanonického a také antického římského práva. Jedním z významných kanonistů té doby byl Giovanni Paolo Lancelotti (1522–1590), profesor kanonického práva nejdříve v jeho rodné Perugii a později v Římě, který ve svém díle *Institutiones iuris canonici* formuloval typický způsob

²⁴ Termín *corpus iuris canonici* se objevil už na Basilejském koncilu (1431–1437) a označoval kanonické sbírky od Graciánova Dekretu ke sbírce *Clementinae*. Řehoř XIII. použil název *Corpus iuris canonici* oficiálně. Podobně se od patnáctého století začala termínem *corpus iuris civilis* označovat také Justinianova kodifikace z první poloviny šestého století, kterou však císař Justinian označoval názvem „*Tria volumina*“. Poprvé vydal Justinianovy sbírky pod názvem *Corpus iuris civilis* Dionysius Godefroid v roce 1583. Srov. Albert GAUTHIER, *Roman Law and Its Contribution to the Development of Canon Law*, Ottawa: Saint Paul University, Faculty of Canon Law, 1996, s. 167.

²⁵ Během této doby bylo vydáno několik edicí *Corpus iuris canonici* tiskem. Mezi významná vydání patří edice z roku 1747, kterou vydal luteránský profesor práva Justus Henning Böhrer v Halle. Další edici připravil a vydal Carlo Sebastiano Berardi v Benátkách v roce 1783. Edice od evangelického právníka Emila Ludwiga Richtera z Lipska pochází z roku 1839. Zatím poslední vydání *Corpus iuris canonici*, které podle tehdejších měřítek kriticky připravil protestantský církevní právník Emil Albert Friedberg z Lipska, je z roku 1879. *Corpus iuris canonici*, ed. Aemilius Friedberg, Leipzig, 1879 na <http://mdz.bib-bvb.de/digbib/gratian/text/> [cit. 15. 1. 2008].

²⁶ Papež Řehoř XIII., Úvod ke *Corpus iuris canonici* (2. června 1582): „...Iubemus igitur, ut quae emendata et reposita sunt, omnia quam diligentissime retineantur, ita ut nihil addatur, mutetur aut imminuatur.“

zpracování kanonických institutů.²⁷ Lancelotti zvolil strukturu, která navazuje na klasické justiniánské rozdělení – *personae, res, actiones*, a rozdělil ji do čtyř oddílů nazvaných *de personis, de rebus, de iudiciis* a *de criminibus et poenis*.²⁸ Toto rozdělení a zpracování kanonických institutů bylo tak přesvědčivé, že se Lancelottiho dílo fakticky stalo studijním textem kanonického práva pro několik dalších století.²⁹ Často byly tyto *Institutiones* uváděny jako appendix ke *Corpus iuris canonici*. Vliv tohoto uspořádání kanonické látky byl evidentní ještě na začátku dvacátého století ve vydání prvního Kodexu kanonického práva v roce 1917.³⁰

Po Tridentském koncilu kanonisté opustili středověkou kanonicko-právní metodu, která spočívala v glosování jednotlivých norem, jejich tématickém srovnávání, komentování a případně navrhování řešení v rozporných případech. Studium a přednášení kanonického práva se zaměřilo či omezilo na přednášení legislativních textů, jejich parafrázování a uvádění historických souvislostí.³¹ V důsledku to znamenalo, že se kanonisté naučili právnímu pozitivismu dříve,³² než se pozitivismus stal součástí moderního práva a moderní právní filosofie.³³ Právní pozitivismus se omezoval převážně na logický výklad právních norem a následné budování pojmové vědy. Vylučoval hlediska účelu a úvah o hodnotách, a tím velmi omezil smysl právní filosofie. Takový přístup převládal v kanonických manuálech od tridentské doby až do poloviny dvacátého století. Autoři kanonických manuálů si zřídka kladli otázky ohledně hodnot, které by souvisely s jednotlivými kánony, zřídka zkoumali souvislosti mezi Písmem, tradicí a minulými a současnými kanonickými normami. Kanonicko-právní normy byly autoritou samy o sobě. Podobně také v manuálech filosofie práva na fakultách kanonického práva autoři převážně opakovali argumenty z minula, aniž by je promýšleli a rozvíjeli, až se i tyto manuály staly zastaralými a neužitečnými pro dialog s filosofií světského práva a později se sociologií práva. Tím se kanonické právo postupně stalo nehybným, „ahistorickým“.³⁴

Změny v metodických přístupech v kanonickém právu pak měly svůj dopad i do praxe. Zatímco středověké kanonické právo umožňovalo vývoj v návaznosti na objevování historických souvislostí a na měnící se přítomnou situaci a bylo pou-

²⁷ Giovanni Paolo LANCELOTTI, *Institutiones iuris canonici, quibus ius pontificium singulari methodo libris quattuor comprehenditur*, Perusiae, 1563. Lancelotti věnoval toto své dílo papeži Piu IV.

²⁸ Srov. GAUTHIER, *Roman Law*, s. 12–13.

²⁹ Srov. Konstant Van de WIEL, *History of Canon Law*, Louvain: Peeters, 1991, s. 153 a 156–166.

³⁰ Kodex kanonického práva z roku 1917 je uspořádán do pěti knih: I. Normae generales, II. De personis, III. De rebus, IV. De processibus, V. De delictis et poenis. Srov. také Alphonsus STICKLER, *Historia iuris canonici latini: Institutiones academicae: Historia fontium*, Torino: Pontificium Atheneum Salesianum, 1950, s. 365–366.

³¹ Srov. GAUDEMET, *Storia del diritto*, s. 716–719.

³² Tento názor pravděpodobně poprvé vyslovil profesor kanonického práva na Univerzitě Louvain-la-Neuve v Belgii Gérard FRANSEN, „L'application des décrets du Concile de Trente: Les débuts d'un nominalisme canonique“, *L'année canonique* 27 (1983): 5–16.

³³ Ve světském právu se právní pozitivismus začal prosazovat mnohem později, až od začátku 19. století v souvislosti s vydáním *Code civil* ve Francii a dalších zákoníků v Evropských státech, a převažoval asi do poloviny 20. století, kdy od doby kolem druhé světové války začíná být vyvažován obnovou přirozenoprávního myšlení. Srov. Radim SELTENREICH, „Dějiny právního myšlení v 19. století“, in *Dějiny evropského kontinentálního práva*, Praha: Linde, 2004, s. 770–772 a 796–802.

³⁴ Tento termín přináší kanonista a teolog Ladislav ÖRSY, „Law for Life: *Sacrae Disciplinae Leges*: Forty Years After the Council“, *Canon Law Society of America Proceedings* 67 (2005): 10.

žíváno v církvi a velmi často i ve světské společnosti, tridentský přístup ke kanonickému právu sice zajišťoval stabilitu a uniformitu, ale zároveň zapříčinil strnulost a nehybnost, a postupem času se kanonické právo dostávalo stále více na okraj i v životě křesťanů a farností. V praxi tato změna metodických přístupů v kanonickém právu pravděpodobně souvisela také s nezamýšleným výsledkem, že se totiž některé z oblastí života duchovních i laiků postupně do jisté míry vyvázaly z jurisdikce kanonického práva a došlo v nich k vytvoření vlastního světského práva, které nakonec křesťané používali a používají místo kanonického práva nejen ve světských záležitostech a vztazích, ale i v životě křesťanských společenství. Tak například během sedmnáctého a osmnáctého století se výrazně zmenšovala autorita diecézních církevních soudů, svoji váhu postupně ztratily *privilegium fori* a právo asyly. Stejnou tendenci bylo možné pozorovat v oblasti manželského a rodinného práva, sociálního práva a práva ve školství.³⁵

5. EKLESIOLOGICKO-KANONICKÉ SOUVISLOSTI

Klasické kanonické právo vznikalo v době, kdy úcta a respekt k zákonům rostly a byly přesvědčivější, než moc jednotlivých autoritativních rozhodnutí, a proto se nižší i vyšší autority staraly o vyhlášení dobrých zákonů a o jejich uvedení do života víc, než o vládnutí prostřednictvím jednotlivých administrativních rozhodnutí. Kanonické normy nebyly chápány jako nepřítel křesťanské svobody, či cesta do zkázy formalismu, ale byly brány jako vymezení a garance prostoru pro svobodné jednání. Vlivní papežové éry klasického kanonického práva byli nezřídka profesí kanonisté, právníci.³⁶

Kanonické právo po Tridentském koncilu doznalo proměny, která souvisela s velmi cíleným uskutečňováním reformy v životě jednotlivých křesťanů i církevních organizací. Tridentská reforma obsahově sice navázala na dosavadní klasické kanonické právo, ale podstatně změnila přístup k vytváření a k interpretaci práva. V rámci uskutečňování tridentských reform zákonodárce nejen vyhlášoval zákony, ale také rozhodoval o jejich interpretaci a uskutečnění i v jednotlivostech. Právo už nebylo chápáno jako prostředek k vymezení a zaručení prostoru pro svobodné a odpovědné jednání, ale nepoměrně větší důraz byl dán na vytvoření kanonických norem, které by vytyčily konkrétní cesty jednotlivcům i společenství k uskutečnění cílů, tak jak byly stanoveny tridentskými dekreti.³⁷ Stojí za povšimnutí, že papežové, kteří stáli v potridentském období u klíčových rozhodnutí, která se týkala

³⁵ Gaudemet píše v této souvislosti o „některých ztracených pozicích“ kanonického práva po Tridentském koncilu. GAUDEMET, *Storia del diritto*, s. 740–744.

³⁶ Např. Innocenc III. (1198–1216), Řehoř IX. (1227–1241), Bonifác VIII. (1294–1303). Tento názor vyslovil Richard William SOUTHERN, *The Making of the Middle Ages*, New Haven: Yale University Press, 1953, s. 107–110.

³⁷ Z hlediska teorie práva nedávno pojednal o této proměně smyslu a zaměření práva např. Friedrich August HAYEK, *Právo, zákonodárství a svoboda*, Praha: Academia, 1998, s. 43–59 a Jan SOKOL, *Moc, peníze a právo*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 20–33 a 247.

kanonického práva, nebyli profesí kanonisté, ale spíše byli zanícení křesťané, mužové horliví pro reformy a světci.³⁸

ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Tridentský koncil navázal na dřívější způsoby v kanonickém právu, tj. nevytvořil nový soubor kánonů, který by nahradil dosavadní, ale k dosavadnímu nadále platnému kanonickému právu přidal další dekrety. Avšak v rámci uskutečňování tridentských reforem, tj. potvrzením dekretů Tridentského koncilu bulou *Benedictus Deus* a zřízením nového úřadu Římské kurie, Kongregace koncilu, byl dřívější přístup ke kanonickému právu radikálně změněn tím, že nyní bylo zcela zakázáno vysvětlování a glosování stávajících dekretů na akademické půdě a v praxi a další vytváření univerzálního práva a jeho interpretace se přesunuly výlučně do kompetence papeže. Tento nový přístup vnesl do kanonického práva nebyvalou míru uniformity a stability. Přesto však každý právní systém, aby mohl smysluplně fungovat, potřebuje mít v sobě kromě prvků, které zaručují uniformitu a stabilitu, také normy a postupy, které umožňují přiměřenou aktualizaci tohoto právního systému. V kanonickém právu se postupem času ukázalo, že tridentská změna s sebou přinesla vedle stability jako důsledek i to, že se kanonické právo stalo strnulým a následně, ve chvíli, kdy už nedokázalo reagovat na měnící se podmínky, ve kterých věřící žili, se stalo do jisté míry nepotřebným.³⁹ Se strnulostí a následnou nepotřebností kanonického práva pak souvisely další změny, a sice že se některé z oblastí života křesťanů postupně přesunuly a dodnes přesunují z jurisdikce kanonického práva do oblasti světského práva.

³⁸ Např. svatý Pius V. (1566–1572) se ještě předtím, než byl zvolen papežem, horlivě zasazoval o reformu církevního života jako dominikán, biskup a generální komisař Římské inkvizice. Jako papež se důsledně a detailně angažoval při uvádění dekretů Tridentského koncilu do praxe, začal s přípravou revidovaného *Corpus iuris canonici*, vydal Římský katechismus (1566), obnovený Římský breviář (1568) a obnovený Římský misál (1570). Podobně o několik století později svatý Pius X. (1903–1914), papež stejného jména a podobné horlivosti, rozhodl o reorganizaci Římské kurie a o přípravě nového Kodexu kanonického práva.

³⁹ Kardinál Pietro Gasparri, který hrál ústřední roli při přípravě prvního Kodexu kanonického práva na začátku dvacátého století, si byl vědom toho, že vedle Graciána (1140), který odděloval předcházející *ius antiquum* od *ius novum*, Tridentský koncil (1546–1563) zase odděloval *ius novum* od *ius novissimum*, a byl tak zřetelným předělem v dějinách kanonického práva. Gasparri si byl vědom, i díky svým dlouholetým studiím v Paříži, že na přelomu devatenáctého a dvacátého století tridentské kanonické právo naléhavě potřebovalo obnovu (srov. Pietro GASPARRI, „Praefatio,” in *Codex iuris canonici* 1917). Zdá se však, že Gasparri dostatečně nerefletoval, v čem spočíval tridentský dějinný předěl v kanonickém právu, že totiž tento předěl s sebou nesl nejenom změnu v obsahu kanonického práva, ale i změnu v kanonické metodě. Tady může být spatřován jeden z důvodů nedostatečné obnovy, tj. strnulosti a neaktuálnosti Kodexu kanonického práva téměř už od jeho vyhlášení v roce 1917. Teprve během revize Kodexu kanonického práva po Druhém vatikánském koncilu a po vyhlášení revidovaného Kodexu kanonického práva v roce 1983 se ozvaly hlasy, že by bylo třeba znovu zvážít a ocenit metodu klasického kanonického práva a že „the venerable concept of ecclesial reception of councils and of canon law needs to be fully reappraised and restored.” Frederick McMANUS, „Canonical Overview: 1983–1999,” in *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York: Paulist Press, 2000, s. 25.

The Council of Trent and the Canon Law

Keywords: Council of Trent, Method in canon law, Corpus iuris canonici, Positive law

Abstract: The article analyzes the way in which the decrees of the Council of Trent were confirmed by Pope Pius IV. and the role of a newly established Congregation of Council in interpreting of these decrees. It presents the revision of the Corpus iuris canonici by *Correctores Romani* and comments on the impact of these factors on canon law both in theory and in practice as well as in the ecclesiological context after the Council of Trent.